

MEGEMLÉKEZÉS

LISKÓ ILONA (1944–2008)

„Kemény asszony”- mondta róla egy közös ismerősünk. Kemény...? Sokáig visszhangzott bennem ez a mondat. Munkatársként ismertem meg, és persze közhely, de a munka keretei között vált egyre bensőségebbé a kapcsolatunk. Olyan volt, mint a tudomány, amit művelt: tudatos, empirikus és logikus. És sokkal több ennél. Értő figyelemmel, a megismerés-megértés kíváncsiságával fordult a világ felé.

Vecsésen született 1944 januárjában. 1967-ben végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán, magyar-népművelés szakon. Friss diplomásként a Baranya Megyei Népművelési Tanácsadóban dolgozott. Munkája kapcsán ismerte meg a Pécs környéki falvak lakóinak mindennapi életét, a szegénység és kiszolgáltatottság arcait. Saját tapasztalatai keltették fel a szociológia iránti érdeklődését. Az empirikus kutatás alapjainak megismeréséhez-elsajátításához pedig gyakorlati lehetőséget biztosított számára (is) a Kemény István vezette cigánykutatásban való részvétel, a személyes tapasztalatok folyamatos összegzése, megvitatása, tudományos feldolgozása.

1971-től 1981-ig a Társadalomkutató Intézetben dolgozott, majd 1981-től pedig az akkor újonnan alakult Oktatáskutató Intézet (későbbi nevén Felsőoktatási Kutatóintézet) tudományos munkatársa, főmunkatársa, majd 2004-től (az intézet beolvasztásáig) az igazgatója lett. Az Intézet élete meghatározó része volt.

Szaktanácsadói munkával, szakmunkás-képző iskolákkal, szakképzéssel tudományos pályafutása elején kezdett foglalkozni, és kutatásainak középpontjában a későbbiekben is ez a problémakör állt. Írásait 1974-től olvashatjuk a Társadalomtudományi Közlemények, a Budapesti Nevelő, az Élet és Tudomány, a Kritika vagy a Medvetánc oldalain, ahol eleinte a Gázsó Ferencsel és Csákó Mihállyal készült közös publikációk jelentek meg. A rendszerváltozás után az *Educatioban*, Iskolakultúrában, *Beszélőben*, és még számos szakmai folyóiratban, de akár a napi sajtóban is találkozhattunk a nevével.

Első önálló kötetei (*Kudarok középfokon*, 1986; *Pedagógus portrék*, 1986) az Oktatáskutató Intézet keretein belül jelentek meg. E kötetekben a középfokú oktatási intézmények szelekciós mechanizmusát kutatva az iskolák belső világának visszasságait, problémáit tárja elénk: egyfelől a középiskolai kimaradás okait, előzményeit, folyamatát és következményeit, másfelől az iskola szerepét, a pedagógusok mindennapi munkájának nehézségeit mutatja be. Összegzésében így ír erről:

„Annak ellenére, hogy az iskolai magatartás-problémák a legtöbb esetben családi és társadalmi eredetűek, az iskolának kitüntetett szerep jut abban, hogy kimaradáshoz

vezetnek. Az iskola leggyakrabban a magatartászavarok tüneteire reagál, ahelyett, hogy az okait igyekezne felkutatni és megszüntetni. A leggyakoribb tüneti reakció a problémák leplezése és a szelekció. A szelektív viszonyulást igen gyakran hamis ideológiák is kísérik, amelyek akadályozzák a valóban hatékony nevelési eljárásokat. A kimaradás tehát nemcsak a gyerekek iskolai kudarcának, hanem az iskolák pedagógiai kudarcának is következménye. Az ilyen típusú pedagógiai kudarcok nem kivételes anomáliák, hanem szükségszerűen következnek az iskolák jelenlegi működési mechanizmusából, és szervesen illeszkednek egyéb működési zavarai közé. Ezek okai közül az iskolák irányításának a problémája, az iskolák nagysága, a pedagógusok munkájának az értékelése, a tekintélyelv alapján szerveződő belső struktúra és a kapcsolatok elszemélytelenedése tűnik leginkább meghatározónak.” (Liskó 1986: 154)

Ezen a szálon továbbhaladva fordult későbbi kutatásai során is mindig kiemelt figyelemmel a hátrányos helyzetű tanulók, az oktatásban megjelenő esélyegyenlőtlenségek, iskolai kudarcok okainak feltárása felé, az oktatási rendszer perifériára sodródó csoportjai irányába (szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában, cigány tanulók iskolai előmenetele a középfokú iskolákban, iskolai lemorzsolódások, szakképző iskolák kollégiumainak világa, iskolaválasztás és mobilitás).

A rendszerváltást követően a közoktatási intézményrendszer változásait vizsgálta (*Iskolavezetési stratégiák*, 1991; *Rendszerváltás az iskolákban*, 1992; *Szerkezetváltó iskolák*, 1993, *A középfokú iskolaszervezet átalakulása – 1993–1996*; *A szakképzési rendszer átalakulása – 1995–2000*; *Az általános képzés és szakképzés illeszkedése – 2001–2002*; stb.).

Aktívan vett részt az intézet folyóiratának, az *Educatio* szerkesztőbizottsági munkálataiban, melyben 2007-ig a *Valóság* rovatot vezette. Az irányítása alatt készített interjúk segítségével több oldalról mutatta meg azokat a jelenségeket, problémákat, amelyekkel a lap tematikusan foglalkozott.

Valószínűleg nem túlzunk, amikor azt állítjuk, hogy Liskó Ilona szakmai szívéhez legközelebb az 1992-ben indított *Educatio* folyóirat állt – legtöbb írásának megjelenési helye. A lapnak nemcsak alapító tagja volt, de szerkesztőbizottsági tagja is, aki – nem utolsósorban az 1994 óta létező *Valóság* rovatnak köszönhetően, amelyet egészen 2007-ig vezetett – jelentősen meghatározta az *Educatio* arculatát. Hivatalosan az 1994/1-es számtól kezdve vezette a rovatot, ami eleinte *Interjú* címmel látott napvilágot (bár lényegében már az 1993/1-es szám *Utolsó Esély?* és az 1993/3-as szám *Körkérdés* c. rovata is ide sorolható), majd 1997 tavaszán vette fel a *Valóság* nevet. A legutolsó rovat még ezzel a címmel pont tíz évvel később, 2007 tavaszán jelent meg. Ez volt Liskó Ilona utolsó saját maga szerkesztette laprésze. A rovatvezetést roppant komolyan vette. Saját maga is készített interjúkat, de többnyire másokat kért fel erre a feladatra. Minden egyes számhoz külön interjúvázlatot írt, és alaposan felkészítve küldte többnyire fiatal munkatársait a terepre. A munka javarésze csak ezután következett számára. A legépebb beszélgetéseket alaposan átszerkesztette, frappáns címetek adott nekik, majd rövid bevezetőt is írt a rovat elé, amelyben az olvasó számára támpontokat adott az eligazodáshoz.

A szakmai közélet sem nélkülözte munkáját: kutatási tapasztalataival, véleményével, javaslataival azért munkálkodott, hogy a társadalmilag hátrányos helyzetből induló gyermekek az iskola segítségével ledolgozzák, de legalább ne növeljék tovább

hátrányait. Aktív tagja volt az Országos Köznevelési Tanácsnak, az Oktatásért Köz-alapítványnak, az Oktatási Kerekasztalnak.

2003-ban munkáját két kitüntetéssel is elismerték: Kiss Árpád-díjat és Solt Ottília-díjat kapott. Később tagja lett a Solt Ottília-díj szakmai kuratóriumának.

Fáradhatatlanul, energiával telve dolgozott.

Szemléletmódjával, kérdésfelvetéseivel, praktikus tanácsaival és segítő kritikájával számtalan fiatal kutató munkáját segítette. Tagja volt a Debreceni Egyetem nevelés- és művelődéstudományi doktori iskolájának, alapító tagja a Pécsi Tudományegyetem „*Oktatás és társadalom*” doktori iskolájának.

Fontosabb művei: *Kudarok középfokon* (1986); *Pedagógus portrék* (1986); *Lé-péshátrányban* (1989); *Igazgatócserék* (Andor Mihállyal, 1991); *Az utolsó igazgató-választás* (Andor Mihállyal, 1994); *Iskolaválasztás és mobilitás* (Andor Mihállyal, 2000); *Cigány gyerekek az általános iskolában* (Kemény Istvánnal és Havas Gáborral, 2002); *Óvodától a szakmáig* (Havas Gáborral, 2006).

Legutolsó írását, amely a szakképzési rendszer átalakításához és a tanulók lemorzsolódásának vizsgálatához kapcsolódott, a nemrégiben megjelenő Zöld könyv (Fazekas Károly–Köllő János–Varga Júlia szerk.), az Oktatás és Gyermekesély Kerekasztal kiadványa tartalmazza. Ennek bevezető gondolatait idézzük befejezésül:

„Magyarországon a rendszerváltás óta a népesség javuló iskolázottsági szintje ellenére is folyamatosan újratermelődik egy jelentős méretű alacsony iskolázottságú réteg. Évente mintegy ötezer tanuló 16 éves koráig sem fejezi be az általános iskolát, és több mint húszezer azoknak a száma, akik az általános iskola befejezése után nem tanulnak tovább, vagy lemorzsolódnak a középfokú képzésből. Az alacsony iskolázottságuk miatt a munkaerőpiacról tartósan kiszoruló fiatalok tömeges újratermelésében számos gazdasági és társadalmi tényező szerepet játszik, de a közoktatási rendszer felelőssége sem vitatható abban a tekintetben, hogy nem képes megakadályozni az alacsony iskolázottság és ezáltal a hátrányos helyzet átörökítésének folyamatát. A középfokú képzésből középiskolai végzettség megszerzése nélkül elsősorban a szakiskolákból morzsolódnak le a tanulók. Ahhoz, hogy ezek a tanulók is az iskolarendszerben maradjanak, vagy oda vissza lehessen vezetni őket, a szakiskolák megújítására van szükség. De nemcsak az iskolarendszerekből kimaradók, hanem a szakiskolát elvégző fiatalok jelentős része is nagyon rossz eséllyel indul a munkaerőpiacon. Az elmúlt 15 évben a gazdasági és társadalmi átalakulás, valamint az oktatáspolitikai döntések a középfokú képzésen belül a szakiskolákra hárították a legsúlyosabb alkalmazkodási kényszereket és a legnehezebb pedagógiai feladatokat. Mivel a szakiskola mára kizárólag a leghátrányosabb helyzetű tanulók továbbtanulási formájává vált, a szakiskolai képzés fejlesztése döntően meghatározza, hogy milyen esélyei lesznek hosszú távon a hátrányos helyzetű tanulóknak.”

KÁLLAI Gabriella